

Рішення
разової спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії

Здобувач ступеня доктора філософії Олександр КОВАЛЬ, 1977 року народження, громадянин України, освіта вища: закінчив у 2005 році Ужгородський національний університет та отримав повну вищу освіту за спеціальністю «Економіка підприємства», виконав акредитовану освітньо-наукову програму «Економіка».

Разова спеціалізована вчена рада, утворена наказом ректора Вищого навчального закладу «Національна академія управління» (м. Київ) від «17» липня 2026 року № 55-ОД, у складі:

Голови разової спеціалізованої вченої ради –	Валерія КОСТИНЕЦЬ, доктор економічних наук, професор кафедри маркетингу, менеджменту та комерції, Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»
--	---

Рецензентів –	Валентин КОСТЮК, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних наук, Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»
---------------	--

Офіційних опонентів –	Максима КОРНЄЄВА, доктор економічних наук, професор, декан факультету інформаційних технологій Університету митної справи та фінансів
-----------------------	---

Людмила МАТВІЙЧУК, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та гостинності, Луцького національного технічного університету

Олена СУЩЕНКО, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанного бізнесу, Київського національного університету технологій та дизайну

на засіданні 10 вересня 2026 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» Олександрові КОВАЛЮ на підставі публічного захисту дисертації «Розвиток туризму в соціально-економічній системі гірських територій України» за спеціальністю 051 «Економіка».

Дисертацію виконано у Вищому навчальному закладі «Національна академія управління» (м. Київ).

Науковий керівник — Штулер Ірина Юріївна, перший проректор, професор кафедри економіки та фінансів ВНЗ «Національна академія управління», доктор економічних наук, професор.

Дисертацію Олександра КОВАЛЯ «Розвиток туризму в соціально-економічній системі гірських територій України» подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису державною мовою, вона є самостійним, актуальним, завершеним науковим дослідженням і відповідає вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом МОН від 12.01.2017 № 40 (із змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44. Дисертація містить анотацію, зміст, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (127 найменувань), додатки.

Тема роботи, об'єкт та предмет дослідження, її зміст, а також положення та висновки відповідають спеціальності 051 Економіка.

Обґрунтованість і достовірність отриманих наукових результатів забезпечено поєднанням загальнонаукових і спеціальних наукових методів пізнання.

Дисертація містить нові науково обґрунтовані результати проведеного здобувачем дослідження, які розв'язують конкретне наукове завдання, що полягає у розробці та науковому обґрунтуванні теоретичних засад, методичного підґрунтя, концептуальних підходів, моделей і тактичних дій щодо розвитку туризму як інтегрованої складової соціально-економічної системи гірських територій України задля забезпечення її стійкості та ефективності, одержані здобувачем особисто, які мають практичну та теоретичну цінність та які підтверджуються документами, що засвідчують проведення здобувачем досліджень, що відповідає пункту 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Зокрема, у дисертаційній роботі:

вперше:

- обґрунтовано введення поняття «гуманітарно-економічний коридор туризму» як територіально-просторової системи взаємопов'язаних регіонів (депресивних, транзитних і приймаючих), у межах якої туристична діяльність передбачає перерозподіл фінансових, людських і соціальних ресурсів, сприяє відновленню територій, підтримці місцевих громад та поліпшенню економічної стійкості в умовах воєнних і посткризових трансформацій. Розробка функціонально-системної характеристики зазначеного коридору інтегрує економічний, інституційний, гуманітарний, реабілітаційний, екологічний, культурно-антропологічний та безпековий блоки в єдину стратегію управління.

удосконалено:

- систему оцінювання розвитку туризму для територіальних громад гірських регіонів, яка інтегрує п'ять міждисциплінарних груп показників: економічні, соціокультурні, інфраструктурні, природно-екологічні та інноваційні. На відміну від існуючих дана система оцінювання враховує специфічні географічні, транспортні та демографічні обмеження гірських регіонів, а також виклики воєнного часу, що дозволяє здійснювати ефективний моніторинг навіть в умовах фрагментарності або обмеженості офіційної державної статистики. Прикладне значення результатів полягає у створенні практичного інструментарію, що надає змогу територіальним громадам обґрунтовувати інвестиційну привабливість туристичних проєктів та формувати стратегічні рішення на основі поєднання офіційних даних, анкетування та локальної аналітики;

- комплексну методологію стратегічного планування розвитку туризму на гірських територіях, що інтегрує економічні, екологічні та інституційні інструменти управління в єдину систему прийняття рішень. На відміну від існуючих методологій науково обґрунтовано використання 1) «фільтра пріоритетності» - багатокритеріальної методики оцінювання, яка дозволяє об'єктивно відбирати найефективніші стратегічні напрями розвитку, мінімізуючи ризики прийняття рішень, орієнтованих виключно на короткострокову вигоду; 2) економічної моделі «Квадрант стратегічної селекції» - яка класифікує гірські громади за рівнем їхнього природного потенціалу та готовністю стейкхолдерів, що дозволяє диференціювати управлінські стратегії та пріоритети інвестування для кожного типу території; 3) концепцію «Преміального обмеження» - що трансформує екологічні заборони (статус об'єктів природно-заповідного фонду) на конкурентну перевагу через створення ексклюзивних високовартісних туристичних продуктів. Запропонована методологія, на відміну від існуючих дозволяє комплексно оцінює здатність туристичних дестинацій до адаптації та впровадження нових технологій.

- модель «тактичного розвитку туризму гірських територій» (на засадах концепції «тактичний урбанізм» (Tactical Ruralism)), яка на відміну від існуючих моделей трансформує підхід до управління галуззю від капіталомістких довгострокових проєктів до системи гнучких, інклюзивних інтервенцій швидкого реагування («quick wins»). Автором обґрунтовано доцільність інтеграції в цю модель цифрових інструментів (зокрема, QR-паспортів туристичних атракцій, маршрутів тощо) для подальшої систематизації недооцінених ресурсів територіальних громад гірських територій та створення доказової бази для прийняття управлінських рішень.

набуло подальшого розвитку:

- теоретичне узагальнення побудови матриці взаємодії компонентів соціально-економічної системи гірських територій з туристичною складовою. Цей інструмент систематизує багатофакторні зв'язки між економічними суб'єктами, соціокультурними елементами, інфраструктурою та

екологічними показниками, дозволяючи ідентифікувати точки перетину та наслідки управлінських рішень для сталого розвитку гірських територій. Прикладне значення отриманого результату полягає у можливості використання запропонованої матриці як методологічного підґрунтя для розробки комплексних регіональних стратегій розвитку з урахуванням мінімізації ризиків та ефективнішого управління туристичними потоками в умовах обмежених ресурсів гірських територій;

- комплексний підхід до оцінювання розвитку туризму, систематизованого у вигляді матриці показників, яка інтегрує вісім ключових підходів: глобально-системний, мікроекономічний, соціально-економічний, поведінково-антропологічний, екологічно-стійкий, цифровий, регуляторно-інституційний та безпековий. Особливістю підходу є забезпечення багатовимірної діагностики туристичного сектору, що дозволяє враховувати не лише традиційні економічні показники, а й такі специфічні, зокрема: рівень автентичності, вплив штучного інтелекту та рівень безпекових ризиків. Прикладне значення отриманого результату полягає у створенні універсального методологічного інструментарію, який дозволяє органам управління та суб'єктам господарювання здійснювати обґрунтований моніторинг туристичних дестинацій, зокрема гірських територій. Розроблена методика надає змогу не лише оцінювати поточний стан розвитку туризму, а й прогнозувати тенденції його розвитку та формувати стратегічні рішення щодо підвищення конкурентоспроможності регіону в умовах динамічних зовнішніх викликів.

- науково-методичний підхід до оцінювання туристичного потенціалу гірських територіальних громад в умовах обмеженості офіційної статистичної інформації. На відміну від існуючих інтегрована система моніторингу базується на поєднанні кількісних та якісних даних, отриманих через структуроване анкетування представників місцевих стейкхолдерів. Цей підхід дозволяє ідентифікувати приховані дисбаланси розвитку, зокрема розрив між високим природно-ресурсним потенціалом громад та низьким рівнем інституційної, інфраструктурної та інноваційної спроможності. Запропонований підхід надає територіальним громадам практичний інструментарій для стратегічного планування, що дозволяє обґрунтовувати інвестиційні рішення та залучати грантові ресурси на основі реальних потреб і специфіки гірських територій.

- класифікація територіальних громад гірських регіонів на просторові хаби-лідери та аутсайтери, на основі диференціації їх внеску у формування туристичного збору за 2021–2024 роки, що дало змогу виявити нерівномірність інституційної та фінансової спроможності територій у межах одного регіону. Прикладне значення отриманих результатів полягає в обґрунтуванні стратегічних пріоритетів повоєнного розвитку, які базуються на конкурентних перевагах (бальнеологічний потенціал, логістична доступність; ефект агломерації тощо). Це дозволяє органам місцевого самоврядування формувати адресні стратегії управління, спрямовані на

посилення економічної стійкості гірських територій та їх успішну реінтеграцію в оновлені туристичні мережі.

Сформульовані в дисертації положення, узагальнення, висновки, рекомендації, пропозиції обґрунтовані на підставі офіційних даних Державної служби статистики України, Державного агентства розвитку туризму України; статистичних баз міжнародних інституцій, зокрема матеріалів Food and Agriculture Organization of the United Nations, World Tourism Organization, European Commission; публікацій у вітчизняних фахових наукових виданнях та виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах даних; даних аналітичних веб-платформ, а також результатів власних опитувань та розрахунків автора. У спільно опублікованих працях є значний внесок здобувача. У дисертації відображені лише ті положення з опублікованих спільно праць, які є особистим внеском здобувача.

Здобувач має 15 (п'ятнадцять) наукових публікацій за темою дисертації, з них 1 публікація у виданні індексованому міжнародною наукометричною базою Scopus, 12 - у наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях, що входять до переліку фахових, а також у 2 тезах, опублікованих за результатами науково-практичних конференцій, що відповідає пунктам 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а саме:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:
Статті у виданнях, індексованих міжнародними наукометричними базами:
Web of Science Core Collection та/або Scopus

1. K.Tomej, I. Bilynets, O.Koval. Tourism business resilience in the time of war: The first three months following Russia's invasion of Ukraine: The first three months following Russia's invasion of Ukraine // Journal Annals of Tourism Research.- 2023. - Volume 99. **(Scopus)**

<https://numl.org/1hTI>

DOI: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2023.103547>

(Особистий внесок: розроблено методологічний зміст анкети, який узгоджено з міжнародною командою співавторів та забезпечено безпосередню реалізацію польового етапу збору даних серед суб'єктів туристичного бізнесу Закарпаття, проведено аналіз даних, які стали основою формування змісту публікації).

Статті у наукових фахових виданнях України та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

2. Коваль О.Д. Інформаційно-аналітичне забезпечення розвитку туризму в соціально-економічній системі гірських територій // Актуальні проблеми економіки. - 2025.- № 12 (294). – с.141-150

https://eco-science.net/wp-content/uploads/2025/12/12.25._topic_Oleksandr-Koval-141-150.pdf

DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2025-1-294-141-150>

3. Коваль О.Д. Наукове обґрунтування вибору сукупності показників для оцінювання розвитку туризму в Україні та на її гірських територіях // Актуальні проблеми економіки. - 2025.- № 8 (290). – с.292-304

https://eco-science.net/wp-content/uploads/2025/08/8.25._topic_Oleksandr-Koval-292-304.pdf

DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2025-1-290-292-304>

4. Коваль О.Д. Науково-методичний підхід до оцінювання соціально-економічної системи України та регіонів, їх туристичного потенціалу /Актуальні проблеми економіки. - 2025.- № 5 (287). – с.525-534

https://eco-science.net/wp-content/uploads/2025/05/5.25._topic_Oleksandr-Koval-525-534.pdf

DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2025-1-287-525-534>

5. Коваль О.Д., Серeda Н.М. Розвиток інформаційних систем і технологій у готельному та туристичному бізнесі // Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми. – 2025. - №2. – с. 70-77.

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fced532f-cc7b-4eb0-a917-689fa00d87df/content>

DOI: <https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.2.08>

(Особистий внесок: здійснено концептуалізацію ролі ІТ-інструментарію як механізму підвищення операційної ефективності та адаптивності суб'єктів підприємництва в умовах туристичної дестинації, що дало змогу оптимізувати управління бізнес-процесами в межах регіональних соціально-економічних систем).

6. Коваль О.Д., Катюха Д.А. Стратегії адаптації готельно-ресторанного бізнесу в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення в Україні // Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми. – 2025. - № 1. – с. 72-78.

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6c925b80-ec54-4f60-8c9c-e338cc8d46a1/content>

DOI: <https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.1.09>

(Особистий внесок: здійснено комплексний аналіз стратегій адаптації готельно-ресторанного бізнесу в умовах війни, розроблено прикладну систему заходів для забезпечення стійкості та енергонезалежності підприємств галузі у процесі післявоєнного відновлення).

7. Коваль О.Д. Організаційні та правові засади розвитку туризму в Україні, зокрема туризму гірських територій, в умовах воєнного стану // Ефективна економіка. – 2024. - №7.

<https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/4260/4295>

DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.7.84>

8. Коваль О.Д. Концептуальні засади розвитку туристичної індустрії в умовах трансформації соціально-економічної системи України // Актуальні проблеми економіки. – 2024. - №6. С. 45-52

https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/06/6.24._topic_Oleksandr-D.-Koval-45-52.pdf

DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-276-45-52>

9. Коваль О.Д. Методологічні підходи до визначення стратегічних пріоритетів розвитку туризму на гірських територіях // Академічні візії. – 2024. – №33.

<https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1296/1198>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13269306>

10. Коваль О.Д. Стратегії розвитку та управління економікою туристичного підприємства // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2024. – № 1(63) с. 149-155

<https://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/303403>

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1\(63\).149-155](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1(63).149-155)

11. Коваль О.Д. Впровадження тренінгових технологій в готельно-ресторанному бізнесі // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2024. – № 1(63). – с.156-163

<https://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/303406>

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1\(63\).156-163](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1(63).156-163)

12. Банєва О.І., Сіра Е.О., Коваль О.Д. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в ресторанному бізнесі // Інвестиції: практика та досвід. - 2023. - №4. – с. 5-10.

<https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/1083/1280>

DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.4.5>

(Особистий внесок: здійснено науково-аналітичний супровід оцінки використання інформаційно-комунікаційних технологій у ресторанному господарстві, поєднуючи академічну методологію з практичним аналізом адаптаційних механізмів підприємств галузі в умовах воєнного стану).

13. Кушнірук, В., Величко, О., Коваль, О. (2023). Управління бізнес-процесами в готельно-ресторанному бізнесі // Економіка та суспільство. – 2023. - №47.

<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-65>

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-65>

(Особистий внесок: розроблено підходи до управління бізнес-процесами в готельно-ресторанному бізнесі, інтегруючи академічні знання з практичним розумінням процесів, що відбуваються в секторі HoReCa на регіональному та національному рівнях).

Публікації у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та семінарів:

14. Коваль О. Культурні коди Карпат у дизайні гастрономічного та досвідного туризму: етнографія як джерело конкурентної переваги регіону. *Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: перспективи та виклики:* матеріали IV Міжнародної наукової конференції (м. Ужгород, 22-23 квітня 2026 р.). Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2026. С. 300–306.

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/handle/lib/88825>

15. Коваль О. Пасіка як туристичний хаб: потенціал інтеграції бджільництва в економіку вражень. *Актуальні питання екології, бджільництва та економіки збалансованого природокористування: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 70-річчю від дня народження д.б.н., проф. В.А. Соломахи* (м. Київ, 9–10.09.2025 р.). – Київ, 2025. С. 121–126.

https://www.botany.kiev.ua/doc/solomakh%D0%B0_2025.pdf

У дискусії взяли участь:

Валерія КОСТИНЕЦЬ, голова разової спеціалізованої вченої ради, економічних наук, професор кафедри маркетингу, менеджменту та комерції ВНЗ «Національна академія управління». Оцінка позитивна без зауважень.

Валентин КОСТЮК, рецензент, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних наук ВНЗ «Національна академія управління». Оцінка позитивна без зауважень.

Максим КОРНЄЄВ, офіційний опонент, доктор економічних наук, професор, декан факультету інформаційних технологій Університету митної справи та фінансів. Оцінка позитивна без зауважень.

Людмила МАТВІЙЧУК, офіційний опонент, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та гостинності Луцького національного технічного університету. Оцінка позитивна без зауважень.

Олена СУЩЕНКО, офіційний опонент, доктор економічних наук, професор, кафедри завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанного бізнесу, Київського національного університету технологій та дизайну». Оцінка позитивна без зауважень.

Члени разової спеціалізованої вченої ради висловили **такі зауваження:**

д.е.н., проф. Корнєєв М.В.:

Позитивно оцінюючи теоретичний рівень, методичне забезпечення, наукову новизну та практичну спрямованість дисертації Ковалю Олександра Дмитровича, слід висловити окремі зауваження і дискусійні положення, які не знижують загальної позитивної оцінки роботи, проте можуть бути предметом наукової дискусії під час публічного захисту.

1. У роботі доцільно було б забезпечити більшу уніфікованість авторської системи підходів до оцінювання розвитку туризму. Так, в окремих частинах дисертації йдеться про шість підходів (глобально-системний, мікроекономічний, поведінково-антропологічний, цифровий, екологічний та безпековий), тоді як у положеннях наукової новизни наведено вже вісім підходів із додаванням соціально-економічного та регуляторно-інституційного. Це потребує більш чіткого пояснення еволюції запропонованої системи та остаточного визначення її структурних елементів.

2. Науково-методичний підхід до оцінювання туристичного потенціалу ґрунтується, зокрема, на результатах опитування респондентів (представників органів місцевого самоврядування, туристичного бізнесу, культурних установ та інших стейкхолдерів). Для пошукового та експертного дослідження така база є прийнятною, однак розширення вибірки та проведення повторного опитування в динаміці могло б посилити репрезентативність висновків та дати можливість застосувати ширший спектр статистичних процедур.

3. Запропоновані автором інструменти (наприклад, «Фільтр пріоритетності») мають значний прикладний потенціал, однак робота виграла б від розширення кількісної апробації цих інструментів на декількох територіальних громадах із подальшим порівнянням отриманих управлінських результатів. Це дозволило б додатково підтвердити універсальність запропонованого інструментарію.

4. Дискусійним є питання щодо операціоналізації показника «інноваційної резистентності». Автор обґрунтовує його як інструмент оцінювання здатності території до адаптації, впровадження нових технологій та цифровізації, однак доцільним було б ще детальніше аргументувати вагові коефіцієнти його складових, порогові значення та можливість порівняння різних територіальних громад у динаміці.

5. З огляду на значний вплив російсько-української війни на туристичну діяльність доцільним було б розширити сценарний складник дослідження, сформувавши декілька варіантів розвитку гірських туристичних територій у післявоєнний період залежно від тривалості відновлення транспортної інфраструктури, динаміки внутрішнього та в'їзного туристичного попиту, інвестиційної активності та безпекових ризиків.

Висловлені зауваження мають переважно дискусійний та рекомендаційний характер, стосуються можливостей подальшого поглиблення дослідження й не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, достовірності основних одержаних результатів та їх науково-практичної цінності.

д.е.н., проф. Матвійчук Л.Ю.:

Разом із високою оцінкою наукового рівня дослідження, слід висловити окремі дискусійні положення, які не знижують її загальної наукової цінності, проте можуть бути предметом подальших досліджень і наукової дискусії.

1. У п. 2.2 рукопису (с. 100-110) здобувач формує систему оцінювання розвитку туризму для територіальних громад гірських регіонів, яка інтегрує економічні, соціокультурні, інфраструктурні, природно-екологічні та інноваційні показники. Разом з тим, доцільно було б детальніше обґрунтувати вагомість окремих груп показників та механізм формування інтегральної оцінки, оскільки різна значущість економічних, соціальних, екологічних та інноваційних параметрів може впливати на остаточні результати оцінювання туристичного розвитку громад.

2. У п. 2.3 рукопису (с. 111-124) здобувач здійснює оцінювання туристичного потенціалу гірських територіальних громад на основі поєднання кількісних і якісних даних та акцентує увагу на виявленні дисбалансу між природно-ресурсним потенціалом і рівнем інституційної, інфраструктурної та інноваційної спроможності територій. На нашу думку, доцільно було б доповнити запропонований підхід оцінюванням динаміки виявлених дисбалансів, що дало б змогу визначити окрім поточного стану туристичного потенціалу громад, напрями та темпи його трансформації в середньо- та довгостроковій перспективі.

3. У п. 3.2 рукопису (с. 142-149) здобувач обґрунтовує інструментарій визначення стратегічних пріоритетів розвитку туризму на гірських територіях, зокрема «фільтр пріоритетності», економічну модель «Квадрант стратегічної селекції» та концепцію «Преміального обмеження». На нашу думку, доцільно було б чіткіше визначити кількісні критерії віднесення територіальних громад до відповідних квадрантів моделі, а також конкретизувати порогові значення рівня природного потенціалу та готовності стейкхолдерів, що дозволило б підвищити об'єктивність і відтворюваність запропонованого інструментарію.

4. У п. 3.3 рукопису (с. 158-161) здобувач обґрунтовує модель «тактичного розвитку туризму гірських територій», побудовану на засадах «Tactical Ruralism», та пропонує орієнтуватися на гнучкі інтервенції швидкого реагування, зокрема мікроінфраструктурні рішення, територіальний брендинг, міжмуніципальну співпрацю та цифрові інструменти. На нашу думку, доцільно було б доповнити запропонований алгоритм етапом оцінювання очікуваної економічної, соціальної та екологічної ефективності конкретних тактичних заходів, що дозволило б обґрунтованіше визначати їх пріоритетність та очікуваний результат.

5. У п. 3.3 рукопису (с. 154-160) здобувач обґрунтовує доцільність використання цифрових інструментів, зокрема QR-паспортів туристичних атракцій та маршрутів, для систематизації недооцінених ресурсів територіальних громад та формування доказової бази для прийняття управлінських рішень. Вважаємо, що доцільно було б конкретизувати структуру інформаційного наповнення QR-паспорта, визначити відповідальних суб'єктів за актуалізацію інформації та запропонувати показники оцінювання ефективності його використання, що посилює б практичну спрямованість запропонованого цифрового інструменту.

Висловлені зауваження мають переважно дискусійний характер, не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, не впливають на достовірність одержаних результатів, наукову новизну та практичне значення дослідження, а можуть бути враховані автором у подальшій науковій діяльності.

д.е.н., проф. Сущенко О.А.:

Дисертаційна робота містить наукову і теоретичну новизну, має практичне значення та при цьому можна виділити декілька дискусійних моментів:

1. Автором на стор. 45-46 представлено таблиця 1.2, що відображає компаративний аналіз понятійного поля туристичної системи, що охоплює 12 базових термінів (від «туризму» до «туристичної системи»). У таблиці систематизовано зміст кожного поняття та визначено його похідні елементи, що дає змогу розмежувати суміжні економічні категорії й встановити між ними підпорядкованість. Аналізуючи цю розробку, варто зазначити, що у графі «Етимологія поняття» автор переважно вмістив описові дефініції термінів замість розкриття їхнього безпосереднього походження, а також доцільно було б доповнити понятійне поле новітніми категоріями, такими як «резильєнтність туристичної системи». Втім, це зауваження має уточнювальний характер і не зменшує загальної теоретичної цінності аналізу.

2. У підрозділі 2.1., у таблиці 2.3 "Критерії відбору показників для оцінювання розвитку туризму гірських територій" на сторінці 91 здобувачем систематизовано виважений перелік із 8 методичних критеріїв відбору показників для оцінювання розвитку туризму гірських територій. Автор забезпечив валідність, надійність та доступність даних. Проте, стосовно змісту таблиці можна висловити такі дискусійні міркування, а саме:

а) відсутність безпекового критерію (воєнні ризики), адже зважаючи на сучасні реалії, у таблиці доцільно було б окремо виділити критерій «Врахування безпекових чинників та ризиків воєнного стану» (наприклад, доступність території, наявність укриттів, близькість до кордону чи об'єктів критичної інфраструктури), адже цей параметр зараз є критичним саме для гірських та рекреаційних громад.

б) відсутність критерію екологічної та просторової ємності, адже з огляду на специфіку саме гірських територій (вразливість екосистем, наявність об'єктів ПЗФ), перелік варто було б доповнити критерієм «Екологічної / рекреаційної ємності» - тобто спроможності показника фіксувати граничне антропогенне та туристичне навантаження на гірські ландшафти.

в) відсутність цифрова вимірюваності. На наш погляд у системі критеріїв недостатньо відображено можливість збору сучасних цифрових даних, що є важливим для подолання проблеми відсутності офіційної статистики на рівні малих гірських територіальних громад.

3. У підрозділі 3.1 аналізуючи представлену на с. 133 (Рис. 3.1) авторську «Модель гуманітарно-економічного коридору туризму», яка є важливою складовою наукової новизни дослідження, можна висловити такі зауваження та рекомендаційні міркування. По перше, у схемі наочно відображено просторовий перерозподіл потоків та функціональні напрями трансформації туризму, однак поза увагою автора залишився блок інституційно-правового регулювання. На наше переконання модель виграла б

від включення суб'єктів управління (органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій) та фінансово-кредитних механізмів, які фактично забезпечують перенаправлення цих ресурсних потоків. По друге, у вказаній моделі Карпатський регіон узагальнено представлено як приймаючу територію. Проте гірські громади всередині самого регіону мають суттєво різну пропускну та інфраструктурну спроможність. На наш погляд доцільно було б відобразити в моделі наявність обмежень (туристичної ємності) приймаючих територій, щоб уникнути надмірного антропогенного та соціального навантаження на малі гірські територіальні громади.

4. Представлена Таблиця 3.7 (с. 141 дисертації) розкриває структурно-параметричну матрицю концептуальної моделі розвитку туризму в умовах воєнної трансформації. Вона систематизує 8 ключових компонентів від цільового орієнтира до результативного блоку, поєднуючи їхній теоретико-методологічний зміст, конкретні механізми реалізації (серед яких формування економіки тилу, гуманітарно-економічного коридору, розвиток Карпатського кластеру та грантові програми ЄС) та очікувані соціально-економічні ефекти для стійкості національної економіки. Вважаємо, що варто відзначити високий рівень системності поданої матриці, однак до її змісту є кілька дискусійних міркувань. По-перше, у блоці «Інструментарій реалізації» автор акцентує увагу на грантових програмах ЄС (Interreg, Дунай) та туристичному зборі, проте поза увагою залишаються внутрішні механізми державного пільгового кредитування, які можна застосувати для туристичного бізнесу. По-друге, у «Просторовій моделі» концентрація активності передбачена у відносно безпечних регіонах, але в матриці варто було б чіткіше деталізувати показники гранично допустимого навантаження на інфраструктуру цих приймаючих територій.

5. В таблиці 3.2 (с. 146) автор систематизує чотири групи критеріїв оцінювання напрямів стратегічного планування у межах розробленого інструменту «фільтр пріоритетності»: економічні, екологічні, соціальні та інвестиційні. Для кожної групи визначено конкретні показники (рентабельність, вплив на довкілля, розвиток людського капіталу, ризики тощо) та характер їхнього впливу на прийняття управлінських рішень, що гарантує комплексний підхід і запобігає ухваленню рішень, орієнтованих виключно на короткострокову економічну вигоду. Оцінюючи цю методичну розробку, варто відзначити її високу практичну цінність, проте до змісту таблиці можна висловити певні дискусійні зауваження. По-перше, у системі критеріїв доцільно було б відобразити окрему групу або показник безпекових ризиків (зокрема, загрози воєнного стану, доступність укриттів, безпека туристичної інфраструктури), оскільки в сучасних умовах вони є вирішальними під час добору проєктів. По-друге, автор не деталізує у таблиці процедуру квантифікації та зважування цих критеріїв між собою, що залишає відкритим питання про те, який із параметрів матиме пріоритет у

разі виникнення конфлікту (наприклад, висока економічна рентабельність проти незначного негативного впливу на довкілля).

Одночасно вважаємо, що наведені зауваження істотно не знижують достатньо високий науковий рівень дисертаційної роботи і не впливають на загальну позитивну оцінку проведено дослідження.

к.е.н., доц. Костюк В.Р.:

Дисертаційна робота містить наукову і теоретичну новизну, має практичне значення та при цьому можна виділити декілька дискусійних моментів:

1. Автором на стор. 73 У роботі представлено порівняльну характеристику міжнародних методик оцінювання розвитку туризму, що є позитивним аспектом дослідження. Водночас потребує більш чіткого методичного обґрунтування подальший вибір інструментарію, використаного автором у дисертації. Зокрема, після наведення порівняльної таблиці недостатньо зрозуміло, яку саме із проаналізованих міжнародних методик автор обрав як основу для проведення власного дослідження або чи було сформовано авторський методичний підхід на основі поєднання окремих положень різних методик.

2. У роботі автором виокремлено такі обмеження розвитку туризму на гірських територіях, як географічні, транспортні, економічні та демографічні (табл.2.1. дисертації). Водночас, на нашу думку, запропонована класифікація потребує певного розширення з урахуванням сучасних умов функціонування туристичної сфери. Зокрема, доцільним було б окремо виокремити безпекові обмеження, пов'язані з воєнними ризиками, загрозами для життя і здоров'я туристів, а також природними небезпеками, характерними для гірських територій. Не менш важливими є екологічні обмеження, що зумовлені необхідністю збереження природних екосистем, обмеженою екологічною місткістю окремих територій, ризиками надмірного антропогенного навантаження та негативним впливом туристичної діяльності на довкілля.

3. У роботі певного уточнення та методичного обґрунтування потребує використання результатів анкетування проведеного в п.2.2. дисертації. Зокрема, автором недостатньо повно розкрито методику проведення опитування. На наш погляд доцільним було б подати розрахунок похибки вибірки, оцінити надійність сформованих блоків анкети, що б сприяло підвищенню наукової достовірності отриманих результатів та обґрунтованості сформульованих на їх основі висновків.

4. У роботі, у таблиці 3.4, автором виокремлено структурні компоненти моделі тактичного розвитку гірських територій, а також узагальнено очікувані результати від її впровадження, що дозволяє сформувати цілісне уявлення про зміст запропонованої моделі. Водночас, на нашу думку, для посилення практичної цінності доцільно було б більш детально розкрити механізм її практичної реалізації - покрокового алгоритму впровадження моделі, який би визначав послідовність основних етапів, конкретні заходи в

межах кожного з них, відповідальних суб'єктів, необхідне ресурсне забезпечення, інструменти моніторингу та критерії оцінювання досягнутих результатів.

Проте, вважаємо, що наведені зауваження істотно не знижують достатньо високий науковий рівень дисертаційної роботи і не впливають на загальну позитивну оцінку проведено дослідження.

Результати відкритого голосування:

«За» 5 членів ради,
«Проти» 0 членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує Олександрові КОВАЛЮ ступінь доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка» на підставі прилюдного захисту дисертації на тему «Розвиток туризму в соціально-економічній системі гірських територій України».

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Окремих думок члени разової спеціалізованої вченої ради не висловлювали.

Голова разової
спеціалізованої вченої ради

Валерія КОСТИНЕЦЬ

